

УДК 378.016:781.7

Коваль Т.В., Граб О.Д.. Розвиток творчої особистості майбутнього педагога засобами народного музичного мистецтва / Т.В.Коваль, О.Д. Граб // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2021. Вип. 74. 216 с. Т. 2. С. 211-215.

Автор

Коваль Т.В., Граб О.Д.
Koval T. Grab O.

Назва

Розвиток творчої особистості майбутнього педагога засобами народного музичного мистецтва.

Development of the creative personality of the future teacher with the means of folk musical art.

Ключові слова

творча особистість, народне музичне мистецтво, народна пісня, система фахової підготовки майбутніх учителів.

creative personality, folk musical art, folk art, system of professional training of future teachers.

Анотації

У статті визначено особливу роль народного музичного мистецтва в освітньому процесі ЗВО, а також його безпосередній вплив на розвиток творчої особистості майбутнього педагога. Розкрито безперечну актуальність впровадження культурологічних підходів у систему фахової підготовки майбутніх учителів. Закцентовано на ролі вчителя в духовному відродженні нації, нарощуванні культурного потенціалу суспільства, окреслено необхідність володіння вчителем високим рівнем особистісної культури, розвиненими орієнтирами естетичних оцінок, широкими знаннями видів мистецтв, зокрема народного музичного.

В ході дослідження було виявлено, що застосування різноманітних форм та методів впровадження народного музичного мистецтва в освітній процес ЗВО допомагає студентам поповнити свій інформаційний художній фонд, необхідний для майбутньої роботи в загальноосвітній школі, стимулює творчу ініціативу майбутніх педагогів, сприяє духовному збагаченню людини, більш повному розкриттю її творчого потенціалу.

The article defines the special role of folk musical art in the educational process of the university, as well as its direct impact on the development of the personality of the future teacher. The undoubted relevance of introducing cultural approaches into the system of professional training of future teachers is revealed. Emphasized on the role of the teacher in the spiritual revival of the nation, building up the cultural potential of society, identified the need for a teacher to have a high

level of personal culture, developed guidelines for aesthetic assessments, broad knowledge of the arts, in particular folk music.

In the course of the study, it was revealed that the use of various forms and methods of introducing folk musical art into the educational process of the university helps students to replenish their information artistic fund, which is necessary for future work in a general education school, stimulates the creative initiative of future teachers, contributes to the spiritual enrichment of a person, a more complete disclosure her creativity.

Постанова проблеми. У світлі сучасних концепцій виховання в умовах гуманізації, гуманітаризації та демократизації суспільства зростає соціальна роль творчої особистості – носія нових моральних якостей і ціннісних орієнтацій, якій притаманні високий рівень духовності і загальної культури, здатність до саморозвитку й самовдосконалення. Ефективна розбудова системи педагогічної освіти в Україні вимагає забезпечення її національного характеру, що уможлиблюється на основі відтворення у її змісті національних традицій, осмислення культурно-історичного та художнього значення здобутків українського народу. В даному контексті особливої **актуальності** набуває впровадження культурологічних підходів у систему фахової підготовки майбутніх учителів. Адже сприяти духовному відродженню нації, нарощуванню культурного потенціалу суспільства зможе лише той учитель, який володіє високим рівнем особистісної культури, розвиненими орієнтирами естетичних оцінок, широкими знаннями видів мистецтв, зокрема музичного.

Одним із найбільш ефективних засобів реалізації цього завдання є українське народне музичне мистецтво. У ньому «...втілені найвищі цінності й найвартісніші ідеї українського народу, найяскравіше відображено і найкраще збережено традиційний виховний ідеал, представлений у високохудожній образній формі, доступній для сприйняття і розуміння навіть спеціально не підготовленим слухачам і глядачам, внаслідок чого він природно сприймається сучасною молоддю» [8, с. 491].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про невичерпні виховні можливості народного музичного мистецтва писали О. Духнович, Г. Сковорода, Л. Українка, М. Вовчок, К. Ушинський В. Сухомлинський та ін. Обґрунтування

необхідності виховання учнів засобами українського народного музичного фольклору простежується у працях таких вчених, як Б. Асаф'єв, В. Верховинець, К. Квітка, Ф. Колесса, М. Лисенко, М. Леонтович, В. Скуратівський, М. Стельмахович та ін. Сьогодні народна творчість як фактор виховання основ музичної культури молодших школярів є важливою передумовою відродження національної системи виховання, поширення ідей патріотизму, народності, становлення моральної культури творчої особистості.

Аналіз педагогічної літератури дозволив виявити посилений інтерес вітчизняних дослідників до окремих аспектів заявленої проблеми. Серед них: формування педагогічної майстерності майбутніх учителів (І. Зязюн, І. Ковальова, О. Кошелев, А. Луцюк, Г. Сагач, С. Швидка та ін.); формування творчої особистості вчителя в процесі вузівської професійної підготовки (Т. Волобуєва, Н. Гузій, Н. Кичук, О. Сисоєва, та ін.); педагогічний аспект проблеми формування і розвитку творчої активності (В. Андрєєва, Д. Вількеєва, М. Данилова, Н. Кичук, М. Махмутова, І. Огороднікова, Н. Половнікової, І. Родак, С. Сисоєвої, М. Скаткіна, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін.). Окремий пласт становлять дослідження, присвячені пошуку ефективних шляхів удосконалення музичної культури майбутніх вчителів та розгляду проблеми виховання молоді на музичних пісенно-обрядових традиціях (О. Аліксійчук, Р. Дзвінка та ін.); проблемам використання народного музичного мистецтва рідного краю у вихованні підростаючого покоління (С. Борисова, С. Крамська, Л. Побережна, Л. Масол, В. Смирнова, Р. Ткач та ін.).

Таким чином, означена проблема частково знайшла відображення в психолого-педагогічній літературі. Проте очевидним є брак досліджень, присвячених розвитку творчої особистості майбутніх педагогів засобами народного музичного мистецтва в процесі викладання дисциплін мистецького циклу.

Мета статті - висвітлити й розкрити особливу роль народного музичного мистецтва в освітньому процесі ЗВО, а також розкрити його безпосередній вплив на розвиток творчої особистості майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Найбільш усталеним у педагогічній науці (К. Абульханова-Славська, О. Кульчицька, А. Сологуб та ін.) є визначення творчої особистості як цілісної людської індивідуальності, яка виявляє розвинені творчі здібності, творчу мотивацію, творчі вміння, що забезпечують її здатність породжувати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності, що більшою чи меншою мірою змінюють на краще життя людини. Важливо відзначити, що «...поняття «творча особистість» тісно пов'язане з поняттями «творчі здібності» та «творча діяльність», адже така діяльність і є зовнішнім проявом внутрішньої творчої сутності людини. Причому творчі здібності, як стверджує М. Лазарєв, – це індивідуально-особистісні якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різного роду» [5, с. 204]. «Під творчою діяльністю розуміється така діяльність людини, результатом якої є новий продукт – як матеріальний, так і ментальний або культурно-духовний. Серед чинників, які впливають на формування творчої особистості, вагоме місце вчені відводять народному мистецтву, яке має особливий статус у системі мистецтв, – підкреслює Г. Дідич, – за силою впливу на внутрішній світ людини якому немає рівних» [2, с. 39]. На думку О. Власенко, «...така форма пізнання дійсності, як мистецтво, зокрема й народне музичне, здатна різнобічно впливати на особистість, будучи джерелом творчого пізнання світу, духовного наповнення й формування культурного світогляду особистості» [1, с. 225]. «Особистісно-творчий потенціал народного музичного мистецтва втілюється в розвитку здатності людини до культурно-естетичної емпатійності й індивідуальної інтерпретації творчого задуму, усвідомлення значущості власного музично-пізнавального та творчого саморозвитку як шляху оволодіння духовною скарбницею людства» [6, с. 21].

Любов до народної музики, пісні – найприродніший і найглибинніший духовний початок людського життя, адже кожна дитина генетично несе в собі зачатки тієї музичної свідомості, на якій у далекому минулому зросла могутня стихія народного музичного мистецтва. Підкреслюючи педагогічне значення народного мистецтва в становленні творчої особистості, В. Сухомлинський

писав, «...що мелодія і слово рідної пісні – це могутня виховна сила, яка розкриває перед дитиною народні ідеали і надії» [10, с. 120]. Також В. Сухомлинський доводив, що без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток особистості. Саме музичний образ по-новому розкриває, на його думку, перед вихованцем особливості предметів та явищ дійсності, загострює емоційну чутливість, а мелодія «пробуджує в дітях яскраві фантазії, доносячи до дитячої душі не лише красу світу, а й розкриває людську велич і гідність. Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми робимо її думки, потреби й прагнення «шляхетними» [9, с. 66]. Недаремно численні факти історії доводять, що музика завжди вважалась вишуканим мистецтвом у середовищі еліти, адже, велика й окрема увага до музики пояснюється її здатністю не лише здійснювати “шляхетне” виховання, а й слугувати ефективним засобом емоційно-інтелектуального пізнання світу.

Народне музичне мистецтво акумулює моральний досвід поколінь і завдяки своїм специфічним якостям допомагає кожній людині виявити власну моральну позицію на рівні свідомості через оцінку своїх спонукань, вчинків, особистих якостей; народне мистецтво формує мотиви, ціннісні орієнтації через співвідношення з моральними нормами та ідеалами.

У процесі залучення студентів до різних форм освітньої діяльності засобами народного музичного мистецтва «...спрацьовує психологічний механізм ідентифікації їх з національним виховним та педагогічним ідеалом, втіленим у мистецькому музичному творі, внаслідок чого в них формується національний характер, свідомість та самосвідомість» [8, с. 492].

Формуванню національної самосвідомості сприяють такі важливі засоби, як: історія народу й держави, рідна мова й словесність, фольклор, традиції, звичаї й обряди, мистецтво, родинно-побутова культура, народна педагогіка тощо. Надзвичайно впливовою на духовну сферу творчої особистості є українська народна пісенна культура і, особливо, українська народна пісня. Як один з провідних жанрів українського народного музичного мистецтва, вона багатогранно відображає життя людини в різні суспільно-історичні епохи,

розкриває його багатство та красу. Народні пісні володіють чудовою здатністю полонити людські серця, підносити настрій, надихаючи до праці або відпочинку.... Народна пісня – це частка історії, соціального життя, побуту кожного народу. Її суспільне значення, природну красу і довершеність звеличували найвидатніші поети світу, про неї писали вчені, політичні діячі, митці.

В основу своєї творчості М. В. Лисенко клав народну пісню і радив це робити всім українським композиторам. Від їхнього імені він писав: «Народу зобов'язані ми всім. Народ – справжній найталановитіший творець усього кращого, що є в музиці і, несучи свою творчість в народ, ми лише частково повертаємо йому свій борг» [7, с. 43]. Розвиваючи кращі досягнення М. Лисенка, композитори Ф.Колеса, О.Кошиць, М.Леонтович, С.Людкевич, Б.Лятошинський, Л.Ревуцький, Я.Степовий, К.Стеценко, піднесли жанр народної пісні до рівня високохудожньої мистецької творчості.

Будучи однією із найдавніших форм музично-поетичної творчості, народна пісня «...є невід'ємною складовою частиною народної педагогіки, важливим засобом емоційного та естетичного розвитку дитини, і тому вона завжди була і буде невичерпним резервом у вдосконаленні освітнього процесу, у піднесенні мовленнєвої та й взагалі духовної культури школяра» [1, с. 225].

Майбутній педагог, звертаючись до використання народного музичного мистецтва та народного педагогічного досвіду у сфері музичного виховання, повинен мати чітку уяву про народну пісню як соціальне явище. Щодо цього існує багато поглядів, але ми дотримуємось тієї думки, що народна пісня – це традиційний народний світогляд, що забезпечує людині перебування у злагоді з природним станом речей. У цьому розумінні увага до збереження народного музичного мистецтва як живого явища допомагає зберегти живий етнос.

Відомі дослідники-фольклористи (В. Барвінський, І. Березовський, В. Бойко, О. Дей, Ю. Ясіновський та ін.) широко показали соціальні та класові функції народної пісні, розкрили закономірності і тенденції її розвитку, виявили її загальноестетичні особливості та національну специфіку. Це –

простота, доступність, філософська спрямованість, лаконізм, суцільна правдивість та точність, художня досконалість і неповторність форми.

На жаль, в наш час уявлення студентів про народне музичне мистецтво є дещо спрощені. Єдиний спосіб викликати глибокий емоційний та естетичний відгук молоді – поставити її перед проблемою, яка змусить самотійно замислитись над духовними цінностями національної музичної спадщини. Тому залучення студентів збирати та записувати народні пісні, використовувати їх у своїй діяльності сприяє відродженню і поширенню народного музичного мистецтва, формуванню національної самосвідомості, збільшенню обсягу інформативних знань. Безпосередньо впливаючи на особистість, народна пісня активізує сферу її почуттів. Майбутні педагоги ширше залучаються у різноманітні види освітньої діяльності, розвиваючи тим самим свої творчі здібності; у них якісніше формується почуття колективізму. Слід зазначити й про широкі виховні можливості народного музичного мистецтва, яке формує музичні смаки, інтереси, здібності, моральні принципи й переконання, а також позитивно впливає на духовний розвиток творчої особистості студента.

У системі підготовки майбутніх педагогів залучення до народного музичного мистецтва відбувається в процесі опанування таких курсів, як «Основи вокального мистецтва», «Основи музично-виконавської майстерності», «Гра на дитячих музичних інструментах», «Основи музично-театральної діяльності», «Музичне мистецтво з методикою навчання». Студенти знайомляться з кращими зразками народної музичної творчості, добирають гармонійний супровід до народних пісень, створюють власні мелодії на народні слова, залучаються до різноманітної творчої діяльності. В ході опанування гри на дитячих народних музичних інструментах (сопілці, трикутнику, окаринах, металофонах) майбутні педагоги дізнаються про історію їх створення, епоху, в якій виник той чи інший інструмент, вчаться індивідуальному музикуванню на них, що сприяє розвитку студентів, як творчих особистостей. Вивчення народного музичного мистецтва допомагає

студентам глибше зрозуміти навколишню дійсність, поповнити свій інформаційний художній фонд, необхідний для майбутньої роботи в загальноосвітній школі, осмислити характерні риси й самобутність народної музичної творчості й, разом з тим, сприяє розвитку художньо-естетичних та творчих здібностей майбутніх педагогів.

Щодо поза аудиторної роботи, спрямованої на формування музичної культури студентів, на розвиток їх творчих здібностей засобами народного музичного мистецтва, досить ефективною формою роботи є музичний лекторій, до програми якого можуть бути включені такі теми: «Українська народна пісенна творчість», «Народна пісня – душа народу», «Пісні річного календарного циклу», «Колискова матері», «Українські народні думи та історичні пісні», «А вже весна, а вже красна» тощо. Цінними щодо використання народного музичного матеріалу є також музичні календарно-обрядові свята (Андрія, Миколая, Калити, Різдвяний вертеп та ін.). Важливо, щоб в організації та проведенні даних форм роботи брали безпосередньо участь самі студенти. Це стане своєрідним стимулом до творчих пошуків, сприятиме формуванню в майбутніх педагогів позитивного ставлення до народного музичного мистецтва та їх власного розвитку як творчих особистостей.

Великі можливості в опануванні народним музичним мистецтвом мають також оркестри та ансамблі народних інструментів, ансамблі сопілкарів, фольклорні ансамблі. В процесі такої роботи студенти набувають навичок колективного музикування, розвивають свої музичні здібності, формують свій творчий потенціал та музичний смак.

Необхідною умовою виховання музичної культури та розвитку творчої особистості студентів є створення педагогічних ситуацій, які стимулюють творчу ініціативу майбутніх педагогів та власне «Я». Це зумовлено тим, що особистісне забарвлення процесу засвоєння змісту навчальних предметів мистецького циклу сприяє їх емоційно-смісловому осягненню, яке складає основу реалізації потенціалу мистецьких творів. Показниками ефективності їх впливу стають не лише відповідні знання та вміння студентів, але і їх

активність, творчі прояви, асоціативні уявлення, потреба самовираження та самовдосконалення, оригінальність та унікальність. Народне музичне мистецтво виховує у студентів високу художню культуру, яка поєднується із глибокими знаннями у галузі історії, народознавства, традицій і звичаїв свого народу, мистецтва.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у процесі навчання у ЗВО в студентів закладається теоретичний фундамент майбутньої педагогічної діяльності, здійснюється формування ціннісно-орієнтувальної основи використання отриманих знань на практиці; формується здатність творчо оперувати засобами народного музичного мистецтва, проектувати можливості його використання в майбутній професійній діяльності. «Пріоритетними у роботі зі студентами є конструювання та проведення уроків, позакласних виховних заходів із широким застосуванням народного музичного мистецтва, створення мистецько-педагогічних проектів, курсове, дипломне проектування, написання наукових статей, участь у науково-практичних конференціях (власне професійна підготовка); театралізації, драматизації, художнє виконання народних пісень, гра на дитячих музичних інструментах (мистецька підготовка)» [4].

Творче впровадження в навчально-виховну практику студентів вищих навчальних закладів народного музичного мистецтва сприяє морально-естетичному вихованню національно орієнтованої студентської молоді. Народне музичне мистецтво, впливаючи на формування і розвиток творчої особистості студента, в складному процесі її становлення сприяє духовному збагаченню людини, більш повному розкриттю її творчого потенціалу. А вчитель, який має добру мистецьку підготовку, успішно забезпечить здійснення процесу формування творчої особистості підростаючого покоління.

Список використаної літератури:

1. Власенко О. Роль музики у формуванні духовності особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2008. № 5. С. 224–230.

2. Дідич Г. Теоретичні аспекти дослідження структури здібностей, необхідних для підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Наукові записки. Педагогічні науки. Кіровоград, 2015. Вип. 139. С. 36–40.

3. Коваль Т.В., Шикирінська О.А. Мистецька підготовка майбутніх учителів початкових класів у контексті культурологічної парадигми освіти. Наукові записки : зб. наук. праць V Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» / ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 169. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 222-226.

4. Коваль Т.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з учнями: автореферат дис. ... канд. пед. наук, спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Коваль Т. В. – Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2015. – 20 с.

5. Лазарєв М. Основи педагогічної творчості : навчальний посібник. Суми, 1995. 212 с.

6. Лі Аньань. Музичне просвітництво в минулому і сьогодні. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 2 (76). С. 13 – 24.

7. Осипець Р.О. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами української народнопісенної культури. К. :“Магістр-S”, 1999. 207 с.

8. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / за наук. ред. І. А. Зязюна. Чернівці : Зелена Буковина, 2007. С.491 - 493.

9. Отич О.М. Слухання музики в системі виховної діяльності В. О. Сухомлинського. Теорія і практика сучасного естетичного виховання у

контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського : зб. наук. праць.
Полтава. 1998. 352 с.

10. Сухомлинский В.А. О педагогической культуре. Избр. пед. соч. в 3-
х томах. Т. 3. М. 1981. 208 с.